

da je bil to le upor nekaterih Bolgarov. Referate v prvi sekciji so imeli še I. Ress (Budimpešta) o oceni balkanskih narodnih gibanj, ki jo je imel grof Benjamin Kal-lay v času svoje diplomatske dejavnosti, F. Gottas (Salzburg) je govoril o bolgarskem narodnem gibanju v 60-ih letih 19. stoletja, W. Kessler (Marburg/Lahn) o Bolgarih v luči hrvatske južnoslovske ideologije in politike v 19. stoletju, N. Genčev (Sofija) o Vasilu Levskem in bolgarski revolucionarni ideologiji. Vsako sejo sekcije je vodil moderator, ki je po vsakem referentu usmerjal tudi diskusijo.

V drugi sekciji so referirali C. Svoloupolos (Solun) o grški revoluciji in vzhodnem vprašanju, Z. Zeman (Oxford) o velesilah in nacionalizmu v času berlinskega kongresa, M. Zgorniak (Krakov) o stališčih poljske politične emigracije do balkanske problematike v letih 1864—1878, Barbara Jelavich (Bloomington) o odnosu carske Rusije do bolgarskega revolucionarnega gibanja, W. Bihl (Dunaj) o Avstroogrski in bolgarskem vprašanju 1876—1878, R. Havranková (Praga) o sodelovanju čeških demokratov pri osvobodilnih gibanjih balkanskih narodov v 19. stoletju, T. Islamov (Moskva) o nastanku narodov v vzhodni srednji Evropi konec 18. in v začetku 19. stoletja, H. Haselsteiner o federalističnih načrtih v jugovzhodni Evropi in F. J. Kos (Kerpen — ZRN) o politiki nemškega rajha do bolgarske vstaje 1876, E. Palotas (Budimpešta) o mednarodnih zvezah košutovske emigracije v 50. in 60. letih ter K. Šarova (Sofija) o mednarodnih vidikih bolgarskega revolucionarnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja.

V tretji sekciji so bili referenti: W. Zeil (Berlin — DDR), ki je govoril o informacijah v nemški javnosti v narodnoosvobodilnem gibanju Bolgarov v 60. in 70. letih preteklega stoletja, E. Niederhauser (Budimpešta) o madžarskem javnem mnenju o jugovzhodnoevropskih narodih v 19. stoletju, podpisani o stališču slovenskih socialnih demokratov o balkanskih vojnah in nacionalni problematiki na Balkanu sploh, H. D. Doppmann (Berlin — DDR) o Vasilu Levskem in vlogi cerkve v bolgarskem odporiškem gibanju, I. Diószegi (Budimpešta) o bolgarskem odporu določbam berlinskega kongresa v luči avstroogrskih virov, M. Todorova (Sofija) o prostovoljcih iz balkanskih dežel v krimski vojni, K. Grothusen (Hamburg) o rusko-turški vojni 1877/78 in berlinskem kongresu v luči sodobne karikature in slikarstva, H. J. Kornrumpf (Mainz) o nekaterih turških in nemških objavah o odnosu med Turki in Bolgari 1870—1885, F. Conte (Pariz) o Rakovskem in bolgarski revolucionarni mladini 1890—1899 ter B. Michel (Pariz), ki je najavil diskusijski prispevek, ne pa referata, in se je dotaknil, zelo ilustrativno in obenem poglobljeno, različnih aspektov obravnavane tematike simpozija.

Težišče simpozija je bilo torej zadnjih 30 let preteklega stoletja in odnos do Bolgarov, kar je bilo predstavljeno res iz različnih zornih kotov in skozi prizmo gledanja različnih narodov in držav. Udeleženci so bili skoraj sami specialisti in je bilo dosti referatov rezultat novih gledanj in novih raziskovanj, pri čemer je treba poudariti zelo organizirano in temeljito delo bolgarskih kolegov, ki so prispevali veliko povsem novih arhivskih raziskav. V celem so bili organizatorji lahko zadovoljni tako z referati kot tudi z živahno diskusijo. Ker denar ni problem, bo zbornik referatov izšel najverjetneje še letos. Še najmanj je bil predstavljen naš prostor in odnosi naših narodov z Bolgari, kar je seveda glede na zgodovinski položaj, razvoj in problematiko ter številna še neraziskana in neprediskutirana vprašanja res škoda.

Franc Rozman

»LE CINQUANTENAIRE DE L'ANNSCHLUSS«

Paris—Rouen, 29. 2.—4. 3. 1988

Leto 1988 je leto obletnic. Spominjamo se »pomladi narodov« leta 1848, konca prve svetovne vojne 1918 in nastanka Jugoslavije, našega preloma z Informbirojem 1948, študentskega leta in leta sovjetske invazije na Češkoslovaško 1968... Za sosednjo Avstrijo in ne samo njo, pa je letos najpomembnejši dogodek spomin na dogodke izpred petdesetih let, na dogodke okoli marčevske priključitve Avstrije nacističnemu »rajhu« leta 1938. Danes v Avstriji nekateri najbolj znani zgodovinarji, pa tudi politiki, nočejo več govoriti o teh dogodkih kot o »anšlusu«, temveč trdijo, da je šlo za »nasilno priključitev«, če že ne kar za okupacijo (npr. prof. dr. Schausberger, prof. dr. Stourzh, kancler dr. Vranitzky itd.). Tako še naprej gojijo politično tezo, ki je nastala takoj ob koncu vojne in ki se ji imajo zahvaliti za obnovitev Avstrije, tezo, da je bila Avstrija prva žrtev nacizma. Drugi niso takega mnenja (npr. prof. dr. Botz, doc. dr. Stuhlpfarrer, doc. dr. Haas, dr. Garscha in sploh mlajša generacija zgodovi-

narjev) in trdijo, da je bil »anšlus« vendarle dobro sprejet od nemalega dela avstrijskega prebivalstva in politike. Nekako v karikaturi bi lahko rekli, da v jubilejnem letu teče v Avstriji razprava okoli »anšlusa« v prepiru, ali so Avstrijci Hitlerja sprejeli s cvetjem v rokah ali s solzami v očeh. Vendar številna strokovna srečanja na to temo potekajo v znamenju opozorila, da se kaj takega ne ponovi več, čeprav je na njih treba včasih posebej povedati, da ne gre za proslavo dogodka izpred petdesetih let, temveč za obujanje spomina, ki naj opozarja.

Približno taka dilema je bila tudi rdeča nit mednarodnega znanstvenega posvetovanja v Parizu in Rouenu od 29. februarja do 4. marca 1988. Avstrijski kulturni inštitut in Center za avstrijska raziskovanja univerze v Rouenu (Centre d'Etudes et de Recherches Autrichiennes) sta bila glavna organizatorja posvetovanja, toda duša simpozija je bil prof. dr. Felix Kreissler — »avstrijski Francoz«. Čeprav že desetletja živi in deluje v Franciji, posebej v Rouenu, je prof. Kreissler ostal Avstrijec, ne po državljanstvu temveč po narodnosti. Zato, da bi to ostal in da bi njegova domovina lahko ostala Avstrija, je sredi tridesetih let (1937), kot eden revolucionarnih socialistov emigriral in ostal (z nekaj prekinitvami) v Franciji, tudi po drugi svetovni vojni. Toda ni se utopil v večinskem prebivalstvu, temveč je vložil največji del svojih življenjskih sil v znanstveno delo, s katerim je deloval v prid Avstriji in njenim demokratičnim državljanom. Uspel je zainteresirati tudi francoske sodelavce in tako je v šestdesetih letih nastal na rouenski univerzi Center za avstrijska raziskovanja (CERI), od ustanovitve do upokojitve je bil njegov vodja in še danes, ko sta ga za njim prevzela doc. dr. Christiane Ravy in njen mož dr. Gilbert Ravy, je njegov »spiritus agens«. Avstrijska in mednarodna znanost pozna prof. dr. Felixa Kreisslerja zlasti kot raziskovalca fenomena »avstrijskega naroda« in mnogi strokovnjaki ga imajo sploh za največjega poznavalca tega modernega avstrijskega procesa. Njegovo delo »Österreich und seine Nation. Ein Lernprozess mit Hindernissen«, Wien, Köln, Graz, Böhlau 1984, 733 strani, sodi med najboljša dela na to temo.

Strokovni in človeški interes prof. dr. Kreisslerja sega seveda daleč preko ene same teme, pa čeprav gre za eno najpomembnejših tem iz sodobne avstrijske zgodovine. Leto 1938 in razdobje prve avstrijske republike mu je bilo že pred leti izziv za raziskovanje, katerega rezultate je objavil v knjigi »Von der Revolution zur Anektion. Österreich 1918—1938«, Wien, Frankfurt/Main, Zürich, 1970. Letos pa se je odločil, da organizira posvetovanje, ki je imelo svetovne razsežnosti. Vsaj kar zadeva udeležence, ki so se zbrali iz dvanajstih držav od Avstrije do Mehike in držav vzhodne Evrope.

Strokovnjaki, med katerimi je bilo nekaj imen evropskega slovesa kot so prof. dr. Erika Weinzierl (Dunaj), prof. dr. Kurt Pätzold in prof. dr. Dietrich Eichholtz (Berlin), dr. Susanne Miller (Bonn), prof. dr. Jan Tomicki (Varšava) ali dr. Robert Knight (London), so se zbrali v Parizu, kjer je bil slovesni začetek simpozija. Začel se je originalno. Namesto plenarnih referatov in dolgih pozdravnih govorov — ti so bili omejeni le na pozdrave organizatorjev prof. dr. Kreisslerja in direktorja avstrijskega kulturnega centra v Parizu dr. Altmüllerja — je spregovorila »priča časa« bivši avstrijski minister, socialist, Franz Olah. Njegove reminiscence na simpoziju so bile poživljajoče, še bolj pa obširna, včasih polemična razprava bivšega avstrijskega zunanjega ministra dr. Ericha Bielke, ki je nemalokrat dopolnjeval in korigiral, zlasti avstrijske referente, ko so ocenjevali reakcije avstrijskih političnih struktur (posebej socialistične) in diplomacije na anšlus. Podobno vlogo je imel na simpoziju tudi bivši direktor dunajskega Dokumentacijskega arhiva avstrijskega odporiškega gibanja (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes — DÖW) dr. Herbert Steiner, avstrijski komunist, Žid in dolgoletni emigrant v Angliji, kamor je pobegnil pred klerofašizmom in nacizmom v Avstriji, čeprav je na simpoziju nastopil tudi z referatom o preganjanju avstrijskih Židov od marca do novembra 1938. Zanimivo pa je, da se je v razpravi, presenetljivo, postavil na stran tistih, ki so bili mnenja, da Avstrijci »anšlusa« niso sprejeli z veseljem. Doslej je namreč bil med tistimi, ki so ostro kritizirali zadržanje Avstrijcev in njihovih političnih struktur pri »anšlusu«.

Simpozij je bil vsebinsko razdeljen na dva dela. V prvem so spregovorili predvsem avstrijski referenti, ki so predstavili dogajanja pred petdesetimi leti iz skrajaja vseh zornih kotov. V drugem delu pa smo nastopili referenti iz držav, ki se jih je problematika priključitve Avstrije posredno ali neposredno dotaknila oziroma vplivala na zgodovinski razvoj njihovih dežel.

Če odštejemo nekaj preglednih referatov, ki zagotovo sodijo na široko zasnovan simpozij, kot je bil ta v Parizu in Rouenu, vendar pa niso pomenili diskusijskega izziva (npr. E. Weinzierl: Avstrijsko-francoski odnosi od januarja do marca 1938; A. Schumacher: Francija in anšlus; E. Bielka: Dogajanja na avstrijskem konzulatu v Münchnu od februarja do marca 1938), lahko ocenimo, da so relativno maloštevilno a visoko strokovno publiko najbolj razgibali referati Antona Staudingerja (Dunaj):

Od avstrofašizma do nacizma, Michela Cullina (Pariz): Je avstrofašistični odpor nacizmu mit? in Gerharda Botza (Salzburg): Ali je bil anšlus izsiljen? Vsi trije referenti so namreč močno problematizirali sliko prevladajočega dela avstrijske historiografije o Avstriji kot prvi žrtvi nacizmu. Botz je bil od vseh najradikalnejši v kritiki te slike. Poudarjal je, da pravzaprav ni največji problem v moči nacizma v Avstriji, temveč v »latentnosti struktur, ki so ga prevzele«. Podobno stališče je zastopal tudi Staudinger, ki je v referatu dokazal, da avstrofašistična »avstrijska ideologija« ni mogla biti konkurenca nacizmu, saj mu ni bila »prava alternativa«. Tudi Cullin je govoril v isto smer in zatrjeval, da sicer ni mogoče zanikati dejanskega katoliškega antinacističnega odpora (Kuschak, Winter, Staud, Maleta itd.), vendar ne gre glorificirati Dollfusovega režima in ga proglašati za nosilca prvega avstrijskega odpora zoper nacizem. Da pa se je tudi avstrijska diplomacija bolj malo trudila za drugačno Avstrijo, je dokazoval Oliver Rathkolb v referatu z naslovom »1938: Zunanjepolitična elita Avstrije. Žrtve ali akterji?« V njem je zapisal, da so avstrijski diplomati po anšlusu množično pristopali k NSDAP, vendar ne zato, da bi preživeli, temveč zaradi kariere. V razpravi je sicer bivši zunanji minister Bielka to opravičeval z občutkom za »Staatsdienertum« (služiti državi), ki je marsikomu močno oteževal odločitve, vendar je tudi zatrdil, da se je večina prilagodila novim pogojem.

Natančno opisovanje razprave ob teh in še nekaterih drugih referatih npr. Winfrieda Garsche (Dunaj): Avstrijski nacisti v marcu 1938: Vladna ali kolaboracijska stranka?, Helmuta Konrada (Graz): Prizadevanja nacistov okoli avstrijskega delavstva ali Harra Molta (Hamburg): Ali je bila nacistična aneksonistična politika nadaljevanje weimarske avstrijske politike?, bi nas odvedlo predaleč. Sklenimo z ugotovitvijo, da je bilo iskanje odgovora na vprašanje »Kako je bil v Avstriji sprejet anšlus?« rdeča nit celega posvetovanja in da so bile vse druge teme nekako drugorazredne. Razprava je izzvenela v smer, ki jo je nakazal prav Garscha, uvodoma pa tudi že organizator Kreissler: Anšlus je bil v zadnjem času deležen revizije »z leve in desne«. Desničarji so skrbno negovali legendo o sili, ki so jo nacisti storili Avstriji, in o avstrijskem odporu, levičarji pa so poskušali prikazati anšlus kot uresničitev želja avstrijskega prebivalstva.

Tudi referente na tem simpoziju bi lahko delili na zagovornike enega ali drugega prepričanja. Treba pa je reči, da se je razprava, čeprav se je bolj nagibala v prid levici, zaključila s spoznanjem, da ni mogoče bagatelizirati vloge avstrijskih nacistov in avstrijskega prebivalstva pri anšlusu, vendar pa tudi ne gre brezbržno razširjati njihovega pomena.

Med tematskimi sklopi, ki so bili predstavljeni na simpoziju, je treba opozoriti še na tistega, ki je govoril o ekonomskih razsežnostih anšlusa. Avstrijsko zgodovino pisje se je s to problematiko zadnje čase dosti ukvarjalo (prof. dr. Norbert Schausberger, Celovec) in je močno podčrtalo ekonomske razloge za anšlus, saj je nacistična Nemčija v tistem času ostala praktično brez državne kapitala, še posebej brez zlata. Zato je bila tudi prva nacistična akcija 13. marca 1938 usmerjena prav v zasego zlata avstrijske nacionalne banke, kar ji je tudi uspelo. Oba najpomembnejša referenta na simpoziju Dietrich Eichholz (Berlin): Gospodarski interesi Nemčije v Avstriji pred anšlusom in György Ranki (Budimpešta; zaradi smrti avtorja je bil referat le prebran): Gospodarske posledice aneksije Avstrije za donavsko kotlino, sta v bistvu potrjevala dognanja avstrijskega zgodovino pisja in ekonomskim vidikom anšlusa prisodila večjo težo kot so jo imeli doslej.

Problem židovstva in antisemitizma je bil predstavljen najbolj šibko, še posebej če gledamo nanj z vidika spoznavanja novosti. Referati Kurta Pätzolda (Berlin): Antisemitismus: Berlin 1933 — Dunaj, marec 1938, Herberta Steinerja (Dunaj): Preganjanje avstrijskih Židov od marca 1938 do kristalne noči (november 1938), Helene Maimann (Dunaj): Usode Židov na Dunaju od 1938 do začetka vojne in (delno) Eckarta Früha (Dunaj): Val samomorov marec—april 1938 na Dunaju, so bili pregledni in povedni, vendar niso prinesli kakšnega posebej novega podatka, pa tudi ne nove interpretacije znanih dejstev. Zato so ostali malodane brez diskusijskega odmeva.

Po obsegu ne najmanjši pomen je imela skupina referatov, ki je prikazala anšlus v luči drugih. Tako je Rolf Zaugg-Prato (Zürich) predstavil referat z naslovom: Švica in anšlus, Jan Tomicki in Ewa Krumrey: Poljska in anšlus, Valerian Bystricki (Bratislava): Češkoslovaška in anšlus, Živka Damjanova: Bolgarsko javno mnenje in anšlus, in avtor teh vrstic: Jugoslavija in anšlus. V isto serijo sodijo še referati s podobno, včasih še bolj »eksotično vsebino«: Françoise Kreissler (Pariz): Kitajski tisk in aneksija Avstrije, Christian Kloyber: Mexiko in anšlus ter Robert Knight: Britanska zunanja politika od anšlusa do Münchenskega sporazuma (marec—oktober 1938). Tudi ti referati niso vzbudili tako obširne diskusije kot centralna tema, vendar gre tu navidezno nezanimivost pripisati predvsem dejstvu, da avditorij te problematike skorajda ni poznal. Čeprav smo se referenti in organizatorji trudili sprožiti razpravo, smo bili deležni le pazljivega poslušanja.

Med referenti, ki jih še nisem omenil, sta še dva, slovenski publiki dobro znana avstrijska zgodovinarja. Karl Stuhlpfarrer (Dunaj) je svoj referat: Južna Tirolska in anšlus, prebral, Hanns Haas (Salzburg) pa je svojega: Aneksija Avstrije 1938 in njen pomen za sistem kolektivne varnosti, samo poslal. Zato moremo le za prvega zapisati, da je avtor temeljito predstavil naslovno problematiko, kakor jo je obdelal v obsežni, dvodelni monografiji z naslovom »Umsiedlung Südtirol« (Wien 1985). Lista referentov je bila zaključena z dvema referentoma, ki sta obdelala časopisne odmeve na anšlus. Susanne Miller (Bonn) je spregovorila o nemškem emigrantskem tisku in aneksiji Avstrije, Paul Pasteur (Le Havre) pa o časopisu »Populaire« in drugem socialističnem tisku ter anšlusu. Oba deskriptivna referata bosta lahko koristna specialistom.

Simpozij je bil zasnovan široko. Sodelujočim ni bilo niti za trenutek »dolčas«, med drugim tudi zato ne, ker je bil aktivni udeleženeec (ne pa referent) belgijski zgodovinar George Gorielly. Ta je ustvarjal vtis, da se spozna na vse teme, ki se jih je simpozij dotaknil, saj je imel malodane k vsakemu referatu kaj dodati ali pripomniti. Največkrat je šlo za obrobne zadeve, ki niso imele neposredne zveze z referatom ali temo, velikokrat pa je s svojimi konservativno obarvanimi intervencijami, karakterističnimi po pomanjkanju takta, razburjal poslušalstvo.

Kljub široki zasnovanosti, kar gre zelo pohvaliti, pa je treba pritegniti zgodovinarju iz NDR Pätzoldu, ki je napol v šali dejal, da prisostvuje »družinskemu sporu«. Če v družino štejemo vse nemškogovoreče udeležence, potem bo to še posebej držalo, ne da bi imeli vsi ostali občutek manjvrednosti. Vsi udeleženci smo bili mnenja, da je simpozij v celoti uspel ter da bi kazalo takšna srečanja gojiti tudi v drugih državah.

Referati in diskusija bodo (tako zagotavljajo organizatorji) objavljeni v nemškem in francoskem jeziku še v letošnjem letu.

Dušan Nečak

POROČILO O DELU »SEKCIJE MLADIH ZGODOVINARJEV«

Solsko leto 1987/88 je prineslo novost na področju izobraževanja študentov zgodovine. Na pobudo Eme Umekove in Ignacija Vojeta se je namreč ustanovila t. i. »Sekcija mladih zgodovinarjev«, ki predstavlja neobvezno obliko udejstvovanja študentov na področju širjenja polja zgodovinarjeve razgledanosti. Zamisel je zgrajena na dejstvu, da je arhiv z gradivom, ki ga hrani, temelj zgodovinarjevega dela. Neformalna skupina nekaterih študentov in profesorjev se je tako sestajala dvakrat mesečno v prostorih Arhiva Slovenije. Preko tovrstne oblike sestajanja se je skušala uresničiti želja po tesnejši povezanosti oddelka za zgodovino z arhivom.

Kot osnovno gradivo smo si izbrali testamente, ki predstavljajo izjemno bogat in še vedno zelo aktualen vir, saj so mu zgodovinarji, pa tudi drugi (npr. etnologi), do sedaj posvečali še premalo pozornosti. Arhiv nam je nudil možnost direktnega stika z dokumenti, kar v rednem študijskem procesu lahko pogrešamo. Kot smo ugotovili, se testamenti ne kitiijo samo z obilnimi podatki o materialni kulturi tedanjih ljudi, temveč so hkrati tudi polni pričevanj o duhovnem življenju. Nenazadnje izražajo različne raziskave, kot npr. odnos človeka do smrti, ki ga lahko razberemo iz določil poslednje volje. Iz njih lahko sklepamo na finančno ali posestno moč testatorja, med dediči pa lahko razkrivamo socialno strukturo, odnose v družini, položaj ženske itd.

Sestajati smo se začeli v decembru 1987. Zaradi različnih ovir smo se žal uspeli sestati samo sedemkrat. Na teh sedmih srečanjih smo spoznali različne vrste testamentov. Njih specifične lastnosti so bile pogojene, kot smo ugotovili, z značilnostmi področja, kjer je testament nastal, kot tudi od testatorja in njegovega položaja v socialni strukturi.

V sklopu teh sestajanj smo se srečali z različnimi temami, povezanimi s testamenti. Ignacij Voje nam je predstavil fond testamentov, ki jih hrani Dubrovniški arhiv, hkrati pa je obogatil svoje predavanje z analizo dveh testamentov, značilnih za to področje. Ema Umek je vodila delo skupine kar štirikrat, za kar se ji na tem mestu še enkrat najlepše zahvaljujemo. Prvič nas je seznanila s testamenti v notranjosti in s fondi, kjer lahko zgodovinar te testamente poišče, hkrati pa smo z analizo konkretnih primerov lahko ugotovili, kaj je moč pričakovati od podatkov, ki nam jih ti dokumenti nudijo. Na drugem srečanju smo spoznali testament Michelangela Zoisa in ugotavljali razlike med plemiškim in meščanskim testamentom. Na tem srečanju smo zaključili, da so zelo pomemben vir tudi zapuščinski inventarji, zato smo naslednjč obdelali še inventar M. Zoisa. Na zadnjem srečanju nam je Ema Umek predsta-